

References

1. Sapanzha O. S. Sovremennyy khudozhestvennyy muzey: na sluzhbe chelovechestvu ili cheloveku? / O.S.Sapanzha // V poiskakh muzeynogo obraza: materialy nauchnykh konferentsiy: SPb.: 12–13.04. 2007. – SPb., 2007. – S.6–17.
2. Monti Raffaele. Uffitsi. Shedevry i ikh okruzhenie / Raffaele Monti : per. s it. – Livorno, Sillabe, 2005. – 255 s.
3. Yureneva T. Yu. Muzey v istorii mirovoy kul'tury: genezis i evolyutsiya / Tamara Yur'evna Yureneva: dis. ... d-ra ist. nauk : 24.00.01. – M., 2004. – 492 s.
4. Kalugina T. P. Khudozhestvennyy muzey kak fenomen kul'tury / T. P. Kalugina. – SPb.: Petropolis, 2001. – 224 s.
5. Vitruviy. Desyat' knig ob arkhitekture / Vitruviy: [per. F.A.Petrovskogo]. – M.: Izd-vo Akademii arkhitektury, 1936. – 327 s.
6. Pliny Starshiy. Estestvoznaniye. Ob iskusstve / Pliny Starshiy: [per. s lat.]. – M.: Lodomir, 1994. – 941 s.
7. Pavsaniy. Opisanie Ellady: v 2 t. / Pavsaniy: [per. S. P. Kondrat'eva]. – M.: AST- Lodomir, 2002. – T. 1. – 496 s., T.2. – 512 s.
8. Losev A.F. Istoriya antichnoy estetiki. Ranniy ellinizm / A. F. Losev. – M.: Iskusstvo, 1979. – 815 s.
9. Filostrata starshogo "Kartiny" // Filostrat (starshiy i mladshiy). Kartiny. Kallistrat. Statui. Feofrast. Kharaktery : [per. S. P. Kondrat'eva]. – Ryazan': Aleksandriya, 2009. – S.29–113. – (Antichnaya istoricheskaya biblioteka).
10. Kondrat'ev S. P. Filostraty v zhizni i v iskusstve // Filostrat (starshiy i mladshiy). Kartiny. Kallistrat. Statui. Feofrast. Kharaktery. – Ryazan': Aleksandriya, 2009. – S.11–27. – (Antichnaya istoricheskaya biblioteka).

УДК 008:379.8

Петрова Ірина Владиславівна
 доктор культурології, доцент,
 професор кафедри культурології Київського
 національного університету культури і мистецтв
 e-mail: petrovai@voliacable.com

ДОЗВІЛЛЯ У ПРАЦЯХ РАННЬОХРИСТИЯНСЬКИХ АПОЛОГЕТІВ

У статті характеризуються шляхи трансформації античної моделі дозвілля у теоцентричну. На прикладі творів ранньохристиянських апологетів розкрито й обґрунтовано вплив парадигмальних засад християнства на сприйняття дозвілля в добу раннього Середньовіччя.

Ключові слова: християнське дозвілля, доба раннього Середньовіччя, ідеал дозвілля, християнські апологети.

Петрова Ірина Владиславівна, доктор культурології, доцент, професор кафедри культурології Київського національного університету культури і мистецтв

Досуг в работах раннехристианских апологетов

В статье рассматриваются пути трансформации античной модели досуга в теоцентрическую. На примере произведений раннехристианских апологетов раскрыто и обосновано влияние парадигмальных основ християнства на восприятие досуга в эпоху раннего Средневековья.

Ключевые слова: христианский досуг, эпоха раннего Средневековья, идеал досуга, христианские апологеты.

Petrova Iryna, Doctor of Cultural Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Cultural Science of Kyiv National University of Culture and Arts

Leisure is in labours of early Christian apologists

The article concerns with the ways in which antic model of leisure' transformed into theocentric one. The influence of paradigmatic principles of Christianity on perception of leisure in the early Middle Ages is demonstrated through analysis of early Christian apologists. The stress is on the point that Christian ethics regard as inappropriate either entertaining leisure or intellectual ("Letter of Paul to the Colossians"). Antagonism between antic and Christian cultures is examined using writings of Clement of Alexandria, Minucius Felix, Cyprian of Carthage, Lactantius, etc.

Since proclaiming Christianity state religion of Roman Empire spiritual fight between old and new values acquired certain new forms correspondingly influencing leisure' axiology. As a result pagan cults and rituals were ousted, pagan temples and monuments were destroyed, gladiators' fight, circus performances were declared as inappropriate as well as philosophy, literature, music, public services, because people wasted weeks and months in various entertainments like circus competitions, theater performances, races, sports which produced laziness, slavery and haughtiness. Luxury was inappropriate for Christians too. Early Christian apologists proved that one was spoiled with unordinary, unnatural enjoyments concentrated at show effects and emotions in turmoil and is disable to understand joy and pleasures of real world which look uninteresting and unattractive.

Antic entertainments led to inebriety, passion for enrichment, honors, insatiability, sexual pleasures, reasoned gossips, angeriness, shamelessness, other "opuses of Satan". These impeded real freedom, pleasures and enjoyments, good conscience, honest life, absence of fear of death, charity, life for God. So the first Christians already called to know one's duty to reject temptations of a show as well as other sins, while keeping rules of religion and not making a sin because of ignorance and cunning.

Early Christian apologists considered antic culture as one that had lost moral ideals and principles, embodied every failings of paganism, and had opposed to it new, humanist values and ideals. Ideal leisure had to promote achieving of verity, so it would be intellectual, full of spiritual joy to perfect contemplative activity aiming the very essence of a human to recognize God, to get closer to Him, to intercommunicate with Him.

The article proves that theocentric model of leisure is grounded on unity of two theologian and philosophic methods – exegetic and apologetic which reflect discursive methodology of leisure on new level within the new historic and cultural conditions. This methodology is formed in writings of Minucius Felix, Cyprian of Carthage, Lactantius, Tatian, Tertullianus, who gave proof of possibility of integrative world perception within the context of Christian doctrine, as well as in writings of John Chrysostom, Saint Augustine, Boetius who tried to harmonize connection of belief and reason and to prove importance of social order and role of Church in it.

In society where religion is the highest form of spiritual life, only ideal, intellectual leisure may help to achieve the Verity, to recognize and glorify God. Such a leisure isn't an abstract contemplation, but a practical raising of really pious moral person. So leisure conduct should work for maximum realization of human life' aim – achieving of eternal beatitudiness. The principle of religious practicalness was proclaimed as the main one of an ideal leisure. Beside considering leisure as a contemplative activity, as a way to get closer to God other motives were widespread which considered a leisure as a laziness, and considering of leisure as a part of free time.

Keywords: Christian leisure, early Middle Ages, ideal of a leisure, Christian apologists.

Перші паростки християнського вчення, зокрема погляди християн на дозвілля, сягають I–II ст. н.е., коли відбувається зародження нової системи культурних цінностей. На цьому етапі християнство, як нова система світосприйняття, розвивається поряд з основними філософсько-релігійними течіями еллінізму, дещо цілком їх відкидаючи, дещо запозичуючи і трансформуючи. Взаємодія відмінних культурних традицій Сходу і Заходу породжує нові форми суспільної свідомості, які набувають яскравого відображення у дозвіллі.

Передумови трансформації античної концепції дозвілля в теоцентричну розкрито, спираючись на тексти Нового заповіту: Євангелія і Послань апостолів Петра і Павла (Перше послання св. Апостола Павла до Тимофія, Послання св. апостола Павла до колосян, інші). Розглянуто твори ранньохристиянських апологетів Тертуліана ("Про видовища"), Мінуція Фелікса ("Октавій"), Кіпріана Карфагенського ("Книга про видовища"), Лактанція (Божественні настанови), Татіана ("Промова проти еллінів"), у яких обґрунтовано шляхи побудови дозвіллевих практик на основі християнської доктрини. Проте питання трансформації дозвілля й дозвіллевих цінностей в перехідну для розвитку людства епоху – від Античності до Середньовіччя – не набули відповідного відображення у працях сучасних вчених. Тому метою нашого дослідження є виявлення шляхів трансформації античної моделі дозвілля у теоцентричну. На прикладі творів ранньохристиянських апологетів розкрито й обґрунтовано вплив парадигмальних засад християнства на сприйняття дозвілля в добу раннього Середньовіччя.

Парадигмальні засади християнства становило вчення Христа та його апостолів, зокрема Петра і Павла. Старозавітна ідея покарання людини за її гріхопадіння працею набула розвитку в Новому Заповіті, ставши основою християнської "історіографії": історію людства розглядали як життя до гріхопадіння і після нього; життя людини розподілялося на трудовий і дозвіллевий час, адже Адама було приречено на працю. Незважаючи на розуміння праці як покарання, християнство не схвалювало й неробства (хоча до гріхопадіння перші люди перебували саме у такому стані), під час якого людина могла легко впасти в гріх. Цієї думки сповнені канонічні тексти Нового Завіту. Так, у першому посланні апостола Павла до Тимофія, поряд з вихваланням працелюбства, сказано: "А разом з тим, неробітні вони, бо вчать ходити по домах, і не тільки неробітні, а й лепетливі, і занадто цікаві, і говорять, чого не годиться" (Перше послання св. Апостола Павла до Тимофія, 5,13).

Оскільки в християнській етиці головним є засудження тілесних гріхів, неприпустимим вважається дозвілля не лише розважальне, а й інтелектуальне. Так, у посланні Павла до колосян зазначено: "Стережіться, щоб ніхто вас не звів філософією та марною оманю за переданням людським, за стихіями світу, а не за Христом, бо в Ньому тілесно живе вся повнота Божества" (Послання св. апостола Павла до колосян, 2, 8–9). Засуджувалась і любов греків до усного слова й агоністики: "той згордів, нічого не знає, але захворів на суперечки й змагання, що від них повстають заздрість, сварки, богозневаги, лукаві здогади, постійні сварки між людьми зіпсутого розуму й позбавлених правди, які думають, ніби благочестя то зиск. Цурайся таких!" (Перше послання св. апостола Павла до Тимофія, 6, 4). Тому зазнали витіснення (а з кінця IV ст. й офіційної заборони) язичницькі культу й обряди, зруйновані язичницькі храми і пам'ятки, як неприпустимі й "мерзенні перед богом" сприймалися жорстокі змагання гладіаторів, циркові вистави, ігри в амфітеатрах, заняття філософією, літературою, музикою, публічними справами. У всі часи, писав Лактанцій у "Божественних настановах", "видатні розумні мужі, які відрізнялися від інших старанністю та посвятою себе пізнанню, відсторонюючи від себе будь-яку приватну і громадську діяльність, звертались до пошуків істини, думаючи, що краще досліджувати славні людські і божественні діяння, ніж займатися накопиченням багатств та примноженням слави" [4, 205].

Та найяскравіше антагонізм християнської і античної культур виявився у неприйнятті непристойних "безсоромних" видовищ: "Що дивовижного чи прекрасного відбувається у вас? Носом ви породжуєте сороміцькі звуки, робите непристойні рухи, на сцені вчите блудливості, і це бачать ваші доньки та сини. ... Гідні й похвали ваші брехливі поети, які фігурними словами спокушають слухачів", будучи справжніми "фальсифікаторами" і "плагіаторами" [7, 10–49]. Заборонені бажання, спокусливі думки, безсоромні рухи, допустимі в театральних виставах, які спонукають молодь жити у перелюбстві та нечестивості, жорстокість, лицемірство, несправедливість, збочення, яких сповнені античні видовища, засуджувалися у творах Климента Олександрійського (бл. 150 – 215 рр.), Мінуція Фелікса (помер бл. 210 рр.), Кіпріана Карфагенського (помер 258 рр.), Лактанція (бл. 250 р. – бл. 325 рр.), інших. Зокрема, ідолопоклонство та

"ігри по обітниці", які вважалися відступництвом від християнства, викликали тривогу у Тертуліана (155/165 – 220/240 рр.) [8, 277–293]. Неприйнятними для християн були не лише гріховні видовищні свята, а й їх розкіш. "Доказом цього є безліч статуй і картин, блиск і пишнота колісниць, носилок, вінків та інших прикрас. А скільки церемоній, скільки жертвоприношень передують, супроводжують і завершують ці ігри, скільки рухається жерців, членів колегій, посадових осіб! Свідки тому – жителі знаменитого міста, у якому оселився сонм демонів. Хоча у провінціях ігри через нестачу коштів не такі пишні, ніколи, однак, не можна забувати про їх згубне походження. Як гілка чи ручай зберігають у собі погані якості самого дерева чи джерела, так ігри, незалежно від їх пишності, зневажають Господа" [8, 281].

Античній культурі, яка втратила духовні ідеали і моральні принципи й уособлювала в очах ранньохристиянських апологетів усі вади язичництва, християнство протиставляло нові, гуманістичні цінності: "Ми, оцінюючи себе лише за невинність і добрими настановами, справедливо гребуємо поганими задоволеннями, віддаляючись від ваших урочистостей і видовищ: ми знаємо їх марновірне походження і засуджуємо їх згубні принади. Хто не жахається, бачачи, до якої міри доходить божевілля народу на іграх курульських? Чи не викладаються у битвах глadiatorів уроки людиновбивства? У ваших театрах така ж несамовитість, так само жажливі неподобства: або актор розповідає чи представляє любовні принади, або комедіант – сороміцьку любов, збуджуючи її у серцях ваших" [5, 226–275].

Критикуючи, практично, всю античну культуру і мистецтво, яку апологети християнства добре знали із свого життєвого досвіду (музику, поезію, античні трагедії і комедії, циркові видовища, предмети прикладного мистецтва, скульптуру, живопис, архітектуру), вони послідовно дотримувалися нової світоглядної системи, обстоючи новий культурно-історичний ідеал. Головними християни визнавали духовні задоволення, адже вони – "від похвали Богів", всі інші – швидкоплинні й згубні. Так, Тертуліан і Климент Олександрійський писали про християнські співи, які спонукають душу звертатися до Бога, Лактанцій – про мистецтва, які сприяють "приємнішому" донесенню абсолютної істини, Кіпріан – про "найкраще видовище", яким є споглядання краси світу. Ідеальне наповнення дозвілля мало сприяти досягненню істини, а отже, – бути інтелектуальним, викликати духовну радість, удосконалювати мисленнєву, споглядальну діяльність людини, уся духовна сутність якої повинна бути спрямована на осягнення Бога, наближення до нього, спілкування з ним.

Християни активно впроваджували в культуру поняття гуманності, чужорідне давньому світу. В історії людської культури настав момент, коли людина усвідомила себе настільки високо, що відчула, як головною рушійною силою людських взаємозв'язків стала любов і почала активно втілювати цю ідею в життя. Це було можливим лише під егідою Бога, який безкорисливо полюбив усією глибиною свого людського серця людей, що його ненавиділи, людей, занурених у пристрасті й злочини, і безвинно стерпів страждання заради них і від них. Щоб змужніти ця любов, мала заповнити собою усе людське ество, усі сфери практичного життя і духовної діяльності. Цей ідеал всезагальної любові був не сумісним з жорстокою дійсністю пізньої Римської імперії. Тому видовищні мистецтва пізньої античності, пов'язані з духовною культурою, релігією, культовими діями, суперечили морально-етичним нормам християнства, його розумінню людини та людяності.

Християнські філософи закликали людину відмовитися від земних утіх і переживань, зануритись у глибини свого духу, споглядати вічні, абсолютні істини, адже те, що належить до християнського просвітництва – вище мирського розуміння [7]. Нова культура мала всіляко цьому сприяти, тоді як римські розваги були спрямовані на протилежне – на збурення пристрастей і активну участь у видовищних діях.

У IV ст., з визнанням християнства офіційною релігією в Римській імперії, духовна боротьба між старими і новими цінностями набула нових форм, відповідно позначившись на аксіології дозвілля. Якщо ранньохристиянські апологети активно протистояли будь-яким проявам античної культури загалом і формам дозвілля зокрема, то згодом конфлікти виникали переважно у релігійній сфері, набуваючи системного характеру і перетворюючись на боротьбу офіційної церковно-державної ідеології з ерессю. Адже побут римського суспільства, як і дозвілля в ньому, майже не нагадували про зміни в релігії. Як і раніше, народ мріяв про видовища, дивуючись то привезеним крокодилам і слонам, то зятятю проклинаючи полонених саксів, які вбили себе, не бажаючи змагатись на арені. Як і в язичницькому Римі, натовпи клієнтів та підлабузників супроводжували пихатих багатіїв із терм до суду, із поховань на свято повноліття. Впливові державні мужі листувалися за допомогою вишуканих латинських віршів, зберігаючи їх у дорогоцінних скриньках. Коли у римському Атенеї декламував якийсь знаменитий ритор, послухати його поспішав весь освічений Рим.

Ознакою морального занепаду античного світу була "штучність", "уявність" життя, насиченого театралізованими видовищами, розважальністю яких своєю незвичністю, фантастичністю й розбещеністю "дратовала" притуплені нерви людства, зануреного у надмірні чуттєвості й пристрасті. Так сприймав античне дозвілля Іоанн Золотоуст (бл. 347–407), який певний період свого життя, під час навчання у Ліванія і пізніше, будучи адвокатом, не міг не відвідувати звеселянь, на яких збиралась "золота молодь" Антіохії. У різноманітних розвагах (циркових змаганнях, театральних виставах, кінних перегонах, спортивних іграх) "гинули" тижні й місяці, плекаючи у населення ледарство, рабство й пихатість. У боротьбі з людськими пристрастями, особливо збурюваних під час театральних вистав, Іоанн Золотоуст закликав до церковної дисципліни: "Я волів би знати імена тих, хто полишив церкву заради театру; я відлучив би їх на деякий час" [2, 180]. Його звинувачувальні промови, спрямовані проти

захоплення видовищами, найчастіше не лише не виключали каяття з боку слухачів, а, навпаки, зводилися до презирливих зауважень та іронічних заперечень: "Хіба шкода дивитися, як скачуть коні? Чи можна повірити, щоб такі видовища могли так страшно засуджуватись?" [2, 180]. Тим більше, що подібні звеселення були дозволені законом, організовувалися на кошти держави або осіб, уповноважених державною владою, а серед глядачів були імператори та відомі державні мужі. На такі обґрунтування Іоанн Золотоуст відповідав аргументами, у яких відбивалися його погляди і на театралізовані видовища, і на аморальні розваги загалом: дійсне життя з його здоровими й відчутними радощами і задоволеннями підмінено театральними "вигадками", примарами непристойностей і сліпих пристрастей. Причиною глибоко аморального захоплення театральними виставами були, на думку богослова, "нудьга й розбещеність". Людина зіпсована незвичайними, штучно створеними насолодами, зосередженими на видовищних ефектах і збурених емоціях, не здатна досягнути радощів й задоволень реального світу, що видаються їй непривабливими й нецікавими. Зваблivi уявлення й спокусливі образи, невидимі й нереальні, негативно впливали на сприйняття власної домівки, дружини і дітей: "Твоє житло видається тобі надто простим, бо своїм духом ти все ще живеш серед блиску театральних підмостків; твоя дружина тобі вже не подобається, бо вона не красива і не так розкішно одягнена, як та актриса чи танцівниця, якій ти щойно рукоплескав. І ось на ту, яка не супроводжує тебе до театру, ти і ладен вилити все роздратування, що накопичилося у твоєму серці" [2, 182].

Святий Бенедикт (480–547 рр.) також засуджував не дозвілля (*otium*), а неробство (*otiositas*): "Неробство є ворог душі. Тому браття у певний час повинні займатись і рукоділлям, і Божественним читанням" [9, 296].

Про значення дозвілля йдеться й у творах Северина Боеція (бл. 480–524/526 рр.), переконано, що вся діяльність людини поділяється на *negotium* (заняття державними справами) і *otium* (власне дозвілля), адже у людини є дві можливості зрозуміти: практична і споглядальна. Дозвілля варто витрачати на заняття філософією. Перешкодою на шляху до розуміння як найвищого можливого для людини блага є захоплення чуттєвими і тілесними задоволеннями. Вищим благом, якого можна досягнути лише у спогляданні, є осягнення істини й отримання задоволення від процесу її пошуку. Однак лише філософи присвячують своє життя пізнанню такої мудрості. "Всі ж інші люди, які живуть відповідно до нижчих здібностей..., влаштовані не за природою і грішать проти природного порядку" [1, 115].

Ідея гріховності людини, наріжна у християнській теології, зумовила послідовне засудження розважального дозвілля. Северин Боецій обґрунтував християнську теологію щодо свободи волі як причини гріха: людські бажання перебувають у владі самої людини, здатної змінювати свої наміри і дії, "згідно із своїм бажанням". При цьому він наголошував на "недоторканності свободи волі", яку вважав спрямованою на духовне вдосконалення, на досягнення щастя, однак не швидкоплинного, оманливого, а як вищого блага природи, наділеної розумом. Це благо міститься в самій людині і не може бути відібране в неї, бо воно є пізнанням Бога у собі як джерела усіх благ, пізнання, яке дає можливість бачити справжню сутність і красу речей. Однак наявність свободи волі породжує варіативність прагнень: чи то до мінливого щастя, чи то до вищого. Северин Боецій не зосереджується на дозвіллі як такому, але з його теологічної антропології витікає не засудження "насолоди почуттів", а намагання переконати в тому, що вища насолода – це насолода розуму, який пізнає Бога.

Здійснене дослідження дає змогу дійти таких висновків. Теоцентрична концепція дозвілля ґрунтується на поєднанні двох богословсько-філософських методів – екзегетики й апологетики, які у нових історично-культурних умовах відображають на якісно іншому рівні дискурсивну методологію дозвілля. Її становлення відбувається як у працях Кіпріана, Лактанція, Мінуція Фелікса, Татіана, Таціана, Тертуліана, які обґрунтували можливість цілісного світосприйняття у контексті християнської доктрини, так і в роботах Іоанна Золотоуста, Святого Августина, Боеція, які прагнули гармонізувати зв'язок "віра–розум" і обґрунтувати значення суспільного порядку й ролі церкви в ньому.

У суспільстві, в якому найвищою формою духовного життя людини є релігія, осягненню істини, пізнанню та восхваленню Бога сприяє лише ідеальне, інтелектуальне дозвілля. Однак воно є не абстрактним спогляданням, а "практичним" вихованням істинно моральної і благочестивої особи. Тому дозвіллева поведінка має "працювати" на максимальну реалізацію мети людського життя – досягнення вічного блаженства. Головним у формуванні ідеального дозвілля визнано принцип релігійного практицизму і функціоналізму. Окрім сприйняття дозвілля як споглядальної діяльності, як наближення особи до Бога, поширюються й інші мотиви: сприйняття дозвілля як стану неробства і байдкування та сприйняття дозвілля як складової вільного часу.

Література

1. Боецій С. Антологія середньовікової мислі. Теологія і філософія європейського середньовіков'я / под ред. С. С. Неретиной // Боецій С. – СПб. : Русский християнський гуманітарний ін-т, 2001. – Т. 1. – С. 113–119.
2. Іоанн Златоуст. Слово против зрелищ // Іоанн Златоуст // Сборник проповеднических образцов (проповеди свято-отеческие и церковно-отечественные) : в 2 ч. / сост. П. Дударев. – СПб. : Издание И. Л. Тузова, 1912. – С. 178–184.
3. Киприан Карфагенский. Книга о зрелищах / Карфагенский Киприан // Творения святого священномученика Киприана, епископа Карфагенского. – Ч. II : Трактаты. – Изд. 2-е. – К. : Типография Корчак-Новицкого, 1891. – С. 353–363.

4. Лактанций. Божественные установления / Лактанций // Лактанций: христианский историк на перекрестке эпох. С приложением перевода трактата "Божественные установления" / В. М. Тюленев. – СПб : Алетейя, 2000. – С. 205–317.
5. Минуций Ф. Октавий / Марк Минуций Феликс // Сочинения древних христианских апологетов / пер. прот. П. Преображенский, А. Г. Дунаев. – М. : Фонд "Благовест" ; Алетейя, 1999. – С. 226–275.
6. Святе Письмо. Новий Заповіт [Електронний ресурс] / пер. з давньогр. митрополита Іларіона (Огієнко). – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts-c/_novum_testamentum__ohienko__ua.htm#22.
7. Татиан Ассирианин. Речь против эллинов / Ассирианин Татиан // Сочинения древних христианских апологетов / пер. прот. П. Преображенский, А. Г. Дунаев. – М. : Фонд "Благовест"; Алетейя, 1999. – С. 10–49.
8. Тертуллиан. О зрелищах / Квинт Септимий Флорент Тертуллиан ; пер. с лат. // Избранные сочинения. – М. : Прогресс; Культура, 1994. – С. 277–293.
9. Устав Св. Бенедикта 48 // Опыт тысячелетия. Средние века и эпоха Возрождения: Быт, нравы, идеалы. – М.: Юристъ, 1996. – С. 291–297.

References

1. Boetsiy S. Antologiya srednevekovoy mysli. Teologiya i filosofiya evropeyskogo srednevekov'ya / pod red. S. S. Neretiny // Boetsiy S. – SPb. : Russkiy khristianskiy gumanitarnyy in-t, 2001. – Т. 1. – С. 113–119.
2. Ioann Zlatoust. Slovo protiv zrelishch / Ioann Zlatoust // Sbornik propovednicheskikh obraztsov (propovedi svyato-otecheskie i tserkovno-otechestvennye) : v 2 ch. / sost. P. Dudarev. – SPb. : Izdanie I. L. Tuzova, 1912. – С. 178–184.
3. Kiprian Karfagenskiy. Kniga o zrelishchakh / Karfagenskiy Kiprian // Tvoreniya svyatago svyashchennomuchenika Kipriana, episkopa Karfagenskago. – Ch. II : Traktaty. – Izd. 2-e. – K. : Tipografiya Korchak-Novitskago, 1891. – С. 353–363.
4. Laktantsiy. Bozhestvennye ustanovleniya / Laktantsiy // Laktantsiy: khristianskiy istorik na perekrestke epokh. S prilozheniem perevoda traktata "Bozhestvennye ustanovleniya" / V. M. Tyulenev. – SPb : Aleteyya, 2000. – С. 205–317.
5. Minutsiy F. Oktaviy / Mark Minutsiy Feliks // Sochineniya drevnikh khristianskikh apologetov / per. prot. P. Preobrazhenskiy, A. G. Dunaev. – М. : Fond "Blagovest" ; Aleteyya, 1999. – С. 226–275.
6. Sviatye Pismo. Novyi Zapovit [Elektronnyi resurs] / per. z davnohr. mytropolity Ilariona (Ohienko). – Rezhym dostupu: http://www.ae-lib.org.ua/texts-c/_novum_testamentum__ohienko__ua.htm#22.
7. Tatian Assirianin. Rech' protiv ellinov / Assirianin Tatian // Sochineniya drevnikh khristianskikh apologetov / per. prot. P. Preobrazhenskiy, A. G. Dunaev. – М. : Fond "Blagovest"; Aleteyya, 1999. – С. 10–49.
8. Tertullian. O zrelishchakh / Kvint Septimiy Florent Tertullian ; per. s lat. // Izbrannye sochineniya. – М. : Progress; Kul'tura, 1994. – С. 277–293.
9. Ustav Sv. Benedikta 48 // Opyt tysyacheletiya. Srednie veka i epokha Vozrozhdeniya: Byt, nrvy, idealy. – М.: Yurist", 1996. – С. 291–297.

УДК 008. 001.2

Яковлев Александр Викторович

кандидат історичних наук, доцент,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв;

Шульгіна Валерія Дмитрівна

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри теорії, історії
культури і музикознавства
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

УКРАЇНОЗНАВСТВО ЯК МЕТОДОЛОГІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

У статті досліджуються проблеми формування українознавства як методології культурологічних досліджень епохи національного відродження України початку і кінця ХХ століття. Зазначено, що українознавство спирається на міждисциплінарно-проблемні способи пізнання посткласичної науки в парадигмі культури постмодернізму, а його методологія збагачена ідеями синергетики, герменевтики, праксеології, відкриває подальші перспективи розвитку вітчизняної гуманітаристики та виведення української науки і культури у світовий простір.

Ключові слова: українознавство, методологія, національне відродження, культурологія, український ренесанс, парадигма культури.

Яковлев Александр Викторович, доцент, кандидат исторических наук, докторант Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства

Шульгина Валерия Дмитриевна, доктор искусствоведения, профессор, заведующая кафедрой теории, истории культуры и музыковедения Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства

Українознавство як методологія культурологічних досліджень епохи національного відродження